

„A kegyes Isten kedvezéséből...”

Szluha János Nepomuk S. J. braziliai misszionárius levelei

*Átdolg., a latin szövegeket gondozta és jegyzetekkel ellátta: Babarczi Dóra.
Jezsuita kiadó, A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára,
Bp., 2018. 198 p. ISBN: 978-963-442-012-5*

A kötet lapjain Babarczi Dóra egy több szempontból is különleges forráscsoport kiadására vállalkozott: Szluha János Nepomuk jezsuita szerzetes 1752 és 1758 közötti braziliai missziós útjáról rendtársainak írt beszámolóit rendezte sajtó alá.

Ahogy a kötet bevezető tanulmányából megtudhatjuk, a 16. századi köznemesi családból származó Szluha János Nepomuk – apja, Szluha Ferenc a Pragmatica Sanctio magyarországi elfogadtatásért kapott bárói címet 1724-ben – a korszellemnek megfelelő műveltségű, magasan képzett, a természettudományokban is járatos, több nyelvet beszélő jezsuita szerzetes volt. Az osztrák jezsuita rendtartomány tagjaként (ide tartoztak a magyarországi szerzetesek is) Grazból indulva, lisszaboni felkészítését követően került az észak-braziliai Maranhão tartományba, hogy ott a bennszülött lakosság körében missziós tevékenységet folytasson. E tevékenysége során írta azt a tíz fennmaradt levelét, amelyet Babarczi Dóra kétnyelvű kiadásban megjelentetett.

A kötet bevezetője röviden felvázolja a történelmi hátteret: V. János (1706–1750) és I. József (1750–1777) korának Portugáliáját, különös tekintettel Sebastião José de Carvalho e Melo, közismertebb nevén Pombal márkijának (1699–1782) politikai tevékenységét. Ebből a szerző az 1755. évi lisszaboni földrengést, a jezsuiták 1759–1760. évi kiűzését és Brazília természeti kincseinek kiaknázását emeli ki, mert mind a három esemény összefüggésben állt a közölt levelek tartalmával.

Az ezt követő fejezet az Újvilágban tevékenykedő magyar jezsuitákkal foglalkozik, közelebbről azokkal a magyarországi születésű szerzetesekkel, akik V. János felesége, Ausztriai Mária Anna királyné támogatásával misszionáriusként tevékenykedtek Portugália dél-amerikai gyarmatán. Legrészletesebben közülük a közzétett levelek szerzőjével, Szluha János Nepomukkal foglalkozik. A bevezetőből megtudjuk, hogy Szluha páter 1752-ben indult útnak Grazból. Több mint féléves lisszaboni tanulmányi tartózkodás után, ahol főként a portugál nyelv elsajátítása volt a feladata, 1753 júniusában utazott tovább Brazíliába. Ez év őszétől szolgált Maranhão tartományban, a Xavéri Szent Ferencről nevezett misszióban. 1756-ban azonban Rio de Janeiróba rendelték, ahová több mint 4000 km-es út vezetett részben tengeren, részben szárazföldön. Itt 1757 januárjától tevékenykedett 1759. évi kiutasításáig.

1761-től már bizonyosan Magyarországon tartózkodott. Előbb Nagyszombatban, majd Sopronban és Győrben szolgált. Évtizedekkel a rend feloszlata után, 1803-ban halt meg Grazban.

A kötet bevezető tanulmánya röviden összefoglalja a levelek tartalmát is, majd tájékoztatja az olvasót a kézirat keletkezési körülményeiről, valamint a szöveggon-
dozási irányelvekről. Szluha atya leveleinek eredeti kézírata nem maradt fenn, csak egy 1780 körüli másolati példány őrizte meg az eredeti forrás tartalmát, amelyet feltehetőleg Jakosics József (1738–1804) ferences rendtartományfőnök készített. Ez a másolt szöveg a Magyar Ferences Levéltár és Könyvtár állományában található. A latin nyelvű leveleknek már 1977-ben elkészült a magyar fordítása Holovics Flórián jezsuita szerzetes munkájának eredményeképpen, amely 2014-ben került elő a szerzetes pap személyi hagyatékából. Babarczi Dóra ezt a magyar fordítást dolgozta át és látta el magyarázó jegyzetekkel a bilingvis kiadás számára. A latin szöveget a Fons 2000. évfolyamának első számában, a Fazekas István, Oborni Teréz és Soós István összeállításában megjelent alapelvekhez igazodva közli.

A levelek címzettjei Franz Xaver Weigl jezsuita szerzetes, aki Quitóban dolgozott misszionáriusként, valamint Reviczky Antal szintén jezsuita nagyszombati matematikaprofesszor. A beszámolók néha napra pontos tudósításai Szluha atya működésének és bár ezek a források a rend szigorú formai és tartalmi szabályai szerint készültek, mégis sok személyes tapasztalatot, megfigyelést tartalmaznak. A szerző először a Grazból Velencén és Genován át Lisszabonba folytatott utazást írja le. Az ezt követő lisszaboni tartózkodás külön érdekessége, hogy beszámol a főváros nevezetesebb épületeiről is, amelyek néhány évvel később elpusztultak a nagy erejű földrengésben. Mindezek mellett azt is megtudhatjuk, hogy Szluha atyának széles körű nyelvtudása ellenére is gondot okozott a portugál nyelv elsajátítása: „[v]alójában nehezebb, mint kezdetben gondoltuk, noha szinte a latin, a francia, az olasz és a spanyol nyelvből áll össze, de legfőképp az utolsóból. Nincs szabatos nyelvtana, és több szava van, amelyek a föntiekkel nincsenek rokonságban. A kiejtés a franciához áll közelebb, nem a spanyolhoz; innen van, hogy mivel a portugálok gyorsan és (ahogy mondjuk) az orrukon keresztül beszélnek, hallás után lehetetlenség megtanulni.” (61).

Szluha atya ugyancsak részletes beszámolót ír a másfél hónapos brazíliai hajóútról, sok érdekességet megemlítve a hajózási szokásokról, a betegségekről, a veszélyek miatt felértékelődött intenzív imaéletről, de a tengeri állatokról is. „Estefelé az a különös dolog történt, hogy három hal magára a hajóra repült fel [...] A halakat alaposabban megnézve úgy találtam, hogy olyan szárnyal vannak felszerelve, amilyenhez hasonló a denevéreké.” (87)

Ugyanígy részletesen ír már Brazíliából a bennszülöttekkel történt – csak időleges sikereket hozó – kapcsolatfelvételtől, eközben az őserdei munka viszontagságai és szépségei is feltáru-
lnak az olvasó előtt. Megemlíti, hogy a missziókat a paraguay-i redukciók mintájára szervezték meg, ahol a lelki és az anyagi javak felett is a rend

tagjai gyakorolták a kizárólagos felügyeleti jogot – ez vezetett végül a világi tisztségviselőkkel való konfliktusokhoz is. Hírt kapunk a levelekből az állandó életveszélyről és a folyamatos nélkülözésekről is: a betegségek, a vadállatok és az ellenséges bennszülött csoportok mellett a napi betevő előteremtése is komoly nehézségeket okozott. „Mindezeket látva – összegzi első benyomásait Szluha atya –, mióta itt vagyok, nem vigasz nélkül állapítom meg, hogy amit kívántam, az alkalom a cselekvésre és a szenvedésre ezek közt a brazilok közt nem fog hiányozni, egyrészt hihetetlen tudatlanságuk és meglehetősen vadságuk, másrészt a nélkülözés miatt.” (109)

Szluha atya az utolsó levelében számol be a Maranhão tartományból Rio de Janeiróba történt hosszú utazásáról is, amely során saját becslése szerint is fél európai távolságot kellett leküzdenie. Útja folyamán érintette az akkori fővárost, Salvadort, valamint Pernambucót is, és itt is beszámol a tapasztalt természeti viszonyokról, de a városlakók műveltségi szintjéről is. Végül a riói központban megkezdett matematikatanításról közölt beszámolóval zárul az utolsó levél. Rio de Janeiro városáról így ír: „felülmúlja Salvadort és Pernambuco városait fekvésének kiességével, az utcák rendezettségével és legfőképp lakói gazdagságával, amelyet nem kevésbé növelnek az innen néhány napi járóföldre lévő gazdag aranybányák. Ezért aki 300.000 forintot vall be (a mi pénzünkben számolva), nem számít a gazdagok közé, mert van, aki hétszáznyolcszáz- vagy még több ezret mond, ahogy az is bizonyos, hogy különösen e város kereskedői szenvedtek nagy károkat a lisszaboni földrengés miatt.” (177)

Összességében megállapítható, hogy Babarczi Dóra több tudományterület művelői számára hasznosítható forrást bocsátott a nagyközönség rendelkezésére. Szluha atya leveleinek természetesen elsősorban történeti jelentősége kiemelendő: kevés ilyen részletességű beszámolót ismerünk az osztrák rendtartományból érkezett jezsuiták amerikai tevékenységéről, magyar nyelven pedig egyikük sem hozzáférhető. A két-nyelvű kiadás a klasszika-filológusok és általában a latin nyelv ismerői számára is érdekes adalékkal szolgálhat a korabeli egyházi, hajózási, közigazgatási, természetrajzi stb. kifejezések használatára vonatkozóan, Babarczi Dóra jegyzetei pedig a portugál kifejezések helyes értelmezéséhez is hozzásegítenek, de a beszámolók természet- és néprajzi szempontból is fontos és értékes ismeretanyagot közvetítenek. A magyarázó jegyzetek ugyan néhol túlzottan aprólékosak – a kötet olvasóinak valószínűleg mindegyike tisztában van a római Szent Péter-bazilika jelentőségével vagy Luther Márton személyével –, a történeti bevezető pedig nem lép túl az általános ismeretek átadásánál, ezek az apróbb hibák azonban nem vonnak le a kötet értékéből: Babarczi Dóra igényes munkával, az érdeklődő, szélesebb közönség számára hasznosítható forráscsoportot tett közzé Szluha János Nepomuk jezsuita szerzetes leveleinek sajtó alá rendezésével.

Forgó András